

ANMELDELSER

KØNSFORSKELLE I PSYKIATRIEN

Karin Garde: Køn, psykisk sygdom og behandling. Hans Reitzels Forlag, 2003, 196 sider.

Pris: 225 kr.

Bogen belyser aspekter af kønsforskelle inden for psykiatrien, specielt i relation til patienterne, men også i forhold til sundhedspersonalet. Det første kapitel omhandler køn, normalitet og helbredsopfattelse. Herefter følger en række kapitler, der omhandler kønnet i forhold til en række psykiske sygdomme, f.eks. skizofreni, depression og angst. Bogen afsluttes med et kapitel om læger og kønsforskelle og et om normalitet. Karin Garde har to formål med bogen. Hun ønsker at udbrede kendskabet til kønnets betydning for psykisk sygdom, et område der er næsten usynligt i dansk psykiatri, samtidig med at hun vil styrke interessen for at medinddrage denne viden i forskning, undervisning, forebyggelse og behandling af psykisk sygdom. *Køn, psykisk sygdom og behandling* opfylder i sig selv det første mål, at udbrede kendskabet til kønnets betydning inden for psykiatrien, og bogen fungerer dermed også som et godt indlæg i forhold til ønsket om at gøre denne viden mere anvendelig i bredere sammenhænge.

Køn, psykisk sygdom og behandling er velskrevet, og de mange eksempler, der gives i bogen, betyder at emnet netop ikke bliver behandlet tørt og kedeligt. Når Karin Garde skriver om vores brug af sproget, kommer hun med dette herlige

eksempel: "kvinderne må *kvinde* sig op og *befruske* sig" (s. 33), i stedet for som det hedder 'kvinderne må mande sig op og beherske sig'. En mangel er dog, at der kun i mindre grad inddrages teorier til at forklare de beskrevne kønsforskelle. I første kapitel gives en kort beskrivelse af den amerikanske professor i filosofi S. Hardings model, som Garde angiver at benytte sig af. Desværre er der kun få henvisninger til denne model i de øvrige kapitler. På trods af denne mangel giver bogen dog en klar beskrivelse af emnet i et historisk perspektiv, og Garde beskriver ligeledes, hvordan de to køns kønsidentitet skabes gennem socialisering i opvæksten. Dette giver en god forståelsesmæssig baggrund for Gardes pointe, at psykiske sygdomme som f.eks. depression og angst kan vise sig ved vidt forskellige symptomer hos kvinder og mænd. I bogen betones vigtigheden af det normalitetsbegreb, som bliver brugt i forskningen. Oftest bruges en 40-årig, hvid mand som forsøgsperson, og denne skabelon dækker selvfølgelig langt fra hele befolkningen. Psykiske sygdomme hos kvinder ville ifølge Garde blive undersøgt bedre og formentlig forstås anderledes, hvis man ikke benyttede sig af manden som repræsentant for det 'normale'. *Køn, psykisk sygdom og behandling* beskriver endvidere, hvorledes mange læger udviser en modstand mod at skulle beskæftige sig mere seriøst med kønnet. De argumenterer bl.a. med, at kønnet efterhånden medtages i forskning-

gen. Men fakta er, at kønnet inden for f.eks. epidemiologisk forskning ofte kun medtages i analyserne i form af en 'forurenende' faktor, man så tager højde for i analyserne, således at resultaterne så at sige bliver 'kønsneutrale'.

Bogens primære målgruppe er alle, der arbejder inden for psykiatrien, samt forskere og lægestuderende, men kan bestemt bibringe andre med interesse for området en god baggrund for at deltage i den debat, der er behov for. Således at vi forhåbentlig kan bevæge os væk fra den tankegang, bogen er skrevet som et opgør med, nemlig den almindelige antagelse, at man opnår ligestilling ved at behandle det ulige ens.

Køn, psykisk sygdom og behandling blev udgivet i 2003, men er fortsat højaktuel.

Lene Falgaard Epløv,
Overlæge, ph.d., psykiatri
Projektet for psykiatrisk
rehabilitering, Psykiatrisk
Center Ballerup

FØDSLEN AF EN SKY

Katarina Leppänen: *Rethinking Civilization in a European Feminist Context: History, Nature, Women in Elin Wägner's Väckerklocka*. Ph.d afhandling på engelsk. Institut for Idéhistorie og Videnskabshistorie, Göteborgs Universitet, 264 s. Göteborg 2005. Pris 280 kr..

Vi kender det, når vi sidder under en smuk sommerhimmel, falder i staver og ser

på den skyfrie himmelbue: Som i en magisk bevægelse flyder nogle tynde tågebanker sammen, og man bliver vidne til fødslen af en sky. Den svenske forfatter Elin Wägner skabte dette poetiske billede, som refereres af den finske filosof Katarina Leppänen i afhandlingen *Rethinking Civilization in a European Feminist Context*. Leppänen sætter litteraten, journalisten og feministen Elin Wägners (1882-1949) bog *Väckerklocka* (1941) i et helt nyt lys. Bogen fik stor gennemslagskraft blandt samtidige feministe i Europa og blev oversat til mange sprog, også dansk under titlen *Ilden Overlever Natten* (1943). Det var teologen Bodil Koch, der brugte den som feministisk idégrundlag for den socialt brede kvindebevægelse *Folkevirke*, som hun skabte, hvilket dog ikke er en historie, som Katarina Leppänen forfølger. Hun bliver i tankernes univers, men i en europæisk kontekst, som får bogen til at fremstå som del af et større politisk, feministisk projekt.

Med skybilledet havde Elin Wägner nemlig henvist til, hvad der kunne ske, når tynde trævler af tanker i feministiske fortolkninger samlede sig og blev til større teorier. De kunne få en materialitet, der slog ned i den sociale orden, hvis man i feministiske bevægelser kæmpede for den sociale gennemførelse af idéen om en kvindernes matriarkathistorie. *Väckerklocka* fungerede som sin titel: som et vækkeur for kvinder, der havde brug for at vågne op og se verden, som den var: Nemlig præget af en

uerkendt patriarkalsk dominans, der skabte udnyttelse og gentagne krige. Wägner ønskede at igangsætte en modbevægelse mod krig, vold og undertrykkelse og for fred og respektfuld sameksistens mellem kønnene og mellem nationer. Som sådan var værket en del af den europæiske feministiske debat om matriarkatet i 1920'erne og 1930'erne, der længe har været glemt: Feministerne ville styrke kvinders position som aktive politiske borgere og skabe en historisk fortid, hvor kvinder herskede.

I senere generationer har *Väckerklocka* været læst som en matriarkathistorisk tour-de-force, ja nærmest som en prædiken. Wägner selv så den som 'en polemisk pamflet' eller som sin 'tilståelsesbog'. Bogen blev dog læst som rigtig historie og som hendes argumentation for en essentialistisk position med et idealiseret, frodigt økofeministisk alternativ til den herskende modernistisk-voldelige og patriarkalske orden. Mange har siden afvist værket som ahistorisk.

Men Leppänen tilbyder en helt ny læsning af bogen, der ifølge hende er blevet fejllæst. Leppänen ser den *for det første* som en del af et større, europæisk politisk projekt for kvindebevægelsen Women's Organisation for World Order (WOWO) og for de kvindelige tænkere i tyvernes, tredivernes og fyrrernes dramatiske Europa. *For det andet* analyserer hun med et ikke-kronologisk og flertydigt greb *Väckerklocka* og viser, at den i sin kontekst var funktionel og virkede stærkt emancipatorisk. Hun

tager udgangspunkt i Wagners tre stemmer som journalisten, der rapporterede fra virkeligheden, som den litterære forfatter, der komplicerede snarende end forsimplede, og som retorikeren, der talte rent ud af posen. Leppänen lytter til disse tre stemmer og giver det gamle værk en ny dynamik, som åbner bogen for Wagners parallelle engagement i litteratur, journalistik og sociale bevægelser. Pludselig åbner det ellers lidt gammeldags værk sig på en ny måde: Wägners ville mobilisere kvinder, give analyseredskaber til at skabe sig en fortid og kortlægge deres muligheder for at deltage kollektivt i politiske aktioner, der var rettet mod at skabe en ny fremtid. Men hun ville ikke bilde dem ind, at den historie, hun skrev, var historisk-videnskabelig dokumenteret fortid, sådan som den ellers er blevet læst.

Den intellektuelt belæste svenske Elin Wägners var selv – sammen med sin husbond John Landquist – en del af det svenske litterære parnas, kaldet *tio-talisterne*, som introducerede en bred socialrealisme i svensk litteratur. Hun blev senere skilt og gjorde sig til en del af 'Ligan', en løst organiseret gruppe af selvbevidste, kvindelige journalister, men det var hendes litterære værker, der gav hende en plads i Det Svenske Akademi. Og det var dem, der blev set som hendes forberedelse til det store værk *Väckerklocka*, der kastede sig ud i samfundsdebatten, inspireret af "de skyhøje flammer, der brænder rundt om vores land", som hun kaldte krigen,

der rasede rundt om det neutrale Sverige.

Leppänenes fortjeneste er, at hun *ikke* læser Wagners fortælling om forhistoriens matriarkat, analyser af tyvernes og tredivernes civilisationskritik og beskrivelse af de fremtidige økofeministiske alternativer som virkelig historie. I stedet følger hun sporene i Elin Wagners arbejde i den svenske Fogelstad gruppe, i den europæiske, østrigsk baserede WOWO, Women's Organisation for World Order som centrale sociale bevægelser og under inspiration fra såvel den østrigske feminist Rosa Mayreder og den tyske sociologi- og pædagogikprofessor Mathilde Vaerting. De to spillede en hovedrolle for Wagners tænkning. Gennem fire hoveddele, der tematiseres under hovedoverskrifterne 'vækkeur for tiden og bevægelsen', 'historie', 'civilisation og natur' og 'kvinder' viser Leppänen, hvordan Vaertings sociologiske magtteorier fik indflydelse på Wagners matriarkatsteori, mens Mayreders teori om den maskuline civilisation over for den feminine kultur dannede baggrund for Wagners tidlige udvikling af økofeminismen.

Igennem en teoretisk kompliceret hudfletning af Wagners brug af en række matriarkatsteorier argumenterer Leppänen for, at Wagners projekt snarere end at skabe et romantisk billede af kvinders fortid, leverede en række kritiske artefakter i form af politiske analyser og fiktive konstruktioner, som kunne lægge grunden til en ny fremtid. Bogen skrives ind i en radikal fin-de-siècle fe-

ministisk tradition med navne som Ellen Key og Rosa Mayreder, som argumenterede for deres tro på en revolutionering af hele den sociale orden og humanitet. Læst som sådan er *Väckerklocka* en feministisk fiktion og ikke en historisk debatbog. En fiktion snarere end en dokumentation. Herved bliver den hidtil påståede svaghed ved værket en styrke: Wagners omskrivning af den store verdenshistorie var politisk-emanzipatorisk tænkt, ikke et historisk projekt. Det var et utopisk og socialkonstruktivistisk værk, snarere end et positivistisk-videnskabeligt projekt.

Deres anmelder har selv genlæst *Väckerklocka* for nylig og finder Leppänen en smule optimistisk i sin læsning af Wagners matriarkatshistorie som fiktion. Men ikke desto mindre er hendes imponerende indsættelse af bogen i en europæisk, samtidshistorisk og filosofisk kontekst stærkt inspirerende. Der er i dag hårdt brug for en feministisk tænkning, der befrier mennesker af begge køn for forestillinger, forventninger og forpligtelser til ikke at skabe nye kønsstereotyper. Den tænkning leverer Leppänen, så læseren bliver vidne til fødslen af en sky. Hendes gentænkning af europæisk civilisation er stærkt anbefalelsesværdig.

*Birgitte Possing, dr.phil.
Seniorforsker ved Rigsarkivet,
Professor, adj. ved Center for
komparative kulturstudier,
Københavns Universitet*

LÆREBOG I MINORITETSSTUDIER

Helen Krag: Mangfoldighed, Magt og Minoriteter. Introduktion til minoritetsforskningens teorier. Forlaget Samfundslitteratur, 2007, 237 sider. Pris: 278 kr.

Nøglen til læsningen af Helen Krags bog *Mangfoldighed, Magt og Minoriteter* er at finde på coverets inderside: nemlig at udgivelsen vandt Lærebogsprisen i 2005. Dette er ifølge forfatterens eget forord en af forudsætningerne for bogens tilblivelse, og det er også i lærebogs- eller formidlingsperspektivet, at jeg primært vil forholde mig til værket her. Med andre ord vil den læser, der søger dybere teoretisk indsigt og forskningsmæssige nyheder blive slemt skuffet, mens underviseren på jagt efter tilgængeligt materiale, entusiastten eller den studerende på bachelorniveau givetvis vil finde bogen meget anvendelig. Med Helen Krags egne ord: "Bogen er ikke nogen videnskabelig afhandling, men en akademisk lærebog" (s. 13), designet med henblik på et étsemesters undervisningsforløb (s. 14).

Som dansksproget lærebog inden for feltet minoritetsstudier er værket ganske enkelt unikt, og dækker utvivlsomt et undervisningsmæssigt behov. På den anden side er jeg knap så overbevist som forfatteren om, at det "for mange studerende er en stor mundfuld" at læse fagstof som dette på engelsk (s.15). Den mere eller mindre konsekvente insisteren på at oversætte alle fagtermer

og citater til dansk samt den generelle sprogbrug virker til tider lidt kunstig og visse steder endda nærmest nedladende, som for eksempel på side 37, hvor Krag tilsyneladende finder det nødvendigt at oversætte citatet "I know a minority when I see one". Visse dele af bogen (særligt de første 2-3 kapitler) ligger simpelthen under det akademiske niveau, man må forvente at kunne præsentere i hvert fald kandidatstuderende for.

At bogen er skrevet som lærebog gennemsyrrer både indhold såvel som layout, hvor særligt layoutet er en stor del af bogens styrke. Jeg vil dog starte med kommentere på selve indholdet. Bogen er opdelt i otte kapitler, med en indledning samt et kapitel om definitioner og kategorier, og derefter følger seks tematiske kapitler om henholdsvis orden (med den mere oplysende undertitel 'Nationen og andre normsystemer'), udgrænsning, racisme, minoritetsidentitet, minoritetspolitik samt endelig minoriteters rettigheder. Her vil jeg uden tøven udpege kapitel seks om minoritetsidentitet og syv om minoritetspolitik som de absolut mest interessante og vellykkede, både i forhold til præciseringen af en teoretisk forståelsesramme og den formidlingsmæssige succes. Faktisk mener jeg, at kvaliteten af kapitlerne stiger støt undervejs, med gradvist flere referencer til sekundær litteratur som forfatteren i stigende grad går i dialog med og evaluerer for læseren samt sætter ind i interessante sammenhænge, hvorimod de tidlige kapit-

ler (særligt et og to, og til dels tre) nærmest er decideret underrefererede og -teoretiske. For eksempel kunne diskussionen af forskellen på 'nationale mindretal' og 'etniske minoriteter' (s. 37) have været styrket betragteligt ved at referere til bl.a. Will Kymlickas skelnen mellem disse (se f.eks. Kymlicka 2001: 54-55), det teoretiske begreb om 'institutionel diskrimination' er åbenlyst fraværende i diskussionen på side 40, og den spæde diskussion af dobbelt statsborgerskab på side 72 kunne have været styrket med referencer til teoretisk såvel som empirisk arbejde (f.eks. Bauböck 1994 eller Holm i Hedetoft et al, 2006). Disse eksempler stammer fra kapitlerne to og tre, og der kunne findes flere. Fælles for dem er, at der rettes op på disse åbenlyse mangler senere i bogen, hvor såvel Bauböcks som Kymlickas arbejde introduceres lidt mere udførligt på side 217 – fire sider før bogens afslutning! Bauböck nævnes dog også i enkelte referencer på eksempelvis side 68 og 73, dog uden at gå i dybden med hans arbejde på nogen måde.

Samtidig ændres tonen i bogen gradvist til at antage en tilsyneladende progressivt mere intelligent læser, og der trækkes efterhånden på flere fagtraditioner, lige fra historie over etnografi, psykologi, sociologi og politologi til filosofi og jura i en ganske vellykket balancegang, der inddrager en række vigtige diskussioner fra disse felter. Undtagelsen er kapitel otte om minoriteters rettigheder, der med sit historiske tilbageblik og diskussion af bl.a.

FN's rolle fremstår ganske rodet, og hvor særligt det historiske tilbageblik efter min vurdering retteligt burde have været skrevet ind i kapitel tre om orden og nationen. Faktisk fremhæves årstallet 1648 som skel-sættende allerede i kapitel to (s. 40), mens forklaringen om den Westfalske Fred først optræder i kapitel otte (s. 206).

Kapitel 8 kunne med fordel revideres for at udgøre en mere tilfredsstillende afslutning på bogen. Eventuelt kunne kapitlet samtidig opdateres med en diskussion af den pointe, at FN's Erklæring om oprindelige folks rettigheder (nævnt på s. 210) blev endeligt vedtaget i september 2007 med den iøjnefaldende undtagelse af fire angelsaksiske lande, der som de eneste stemte imod; nemlig USA, Canada, Australien og New Zealand. Den angelsaksiske debat er generelt fraværende i bogen, hvilket dog ikke er noget særligt minus. Krag's egen udtalelse om, at "En anden forsker med en anden em-piri ville have brugt andre eksempler" (s.17), kan jeg kun læse som en opfordring til andre forskere, der ønsker at bruge bogen i deres undervisning.

Når disse forbehold er fremhævet, vil jeg skynde mig at tilføje, at bogen på sine egne præmisser – som en lærebog til et grundkursus i minoritetsforskningens teorier – er aldeles glimrende. Det faglige stof er svært tilgængeligt, fordi genstandsfeltet er relativt nyt (særligt på dansk), og fordi det ofte er forbundet med stærke moralske følelser og politiske overbevisninger, hvilket er en formidlingsmæssig udfordring,

jeg selv er ganske godt bekendt med. Krag formår dog på fornemste vis at formidle både stof og ståsteder med stor indsigt og åbne kort, og ideen om og anvendeligheden af det relationelle minoritetsbegreb fastslås med syvtommersøm. Den formidlingsmæssige succes skyldes bl.a. bogens for-billedlige layout, hvor hvert nyt kapitel markeres med en forside, der opridser en række spørgsmål kapitlet tager op, dernæst følger en detaljeret oversigt over kapitlets indhold med alle underoverskrifter, kursiveringerne i teksten fremhæver de vigtigste teoretiske begreber, og endelig afsluttes hvert kapitel med forslag til supplerende læsning. Layoutet er med andre ord velgennem-tænkt og gennemført, og i samspil med det kapitelopdelte indeks gør det bogen særdeles brugervenligt for den studerende, også i en eksamens-læsnings-situation eller hvis der er brug for et hurtigt overblik.

Som lærebog på bachelorniveau vil jeg gerne anbefale bogen, og den lader sig nemt supplere af andre underviseres egne eksempler fra andre forskningsområder end de særligt russiske og østeuropæiske ofte fremhævet her. For eksempel kunne jeg sagtens forestille mig at supplere pointerne i Krag's bog med eksempler fra den angelsaksiske og postkoloniale tradition, hvor min egen baggrund er. På kandidatniveau ville jeg nok foreslå en mere eklektisk læsning af bogens senere kapitler, men alt i alt er det en undervisningsresource mange nok vil kunne drage nytte af.

LITTERATUR:

- Bauböck, Rainer (1994), *Transnational Citizenship. Membership and Rights in International Migration*, Edward Elgar Publishing Limited, Aldershot.
- Holm, Lærke Klitgård (2006), 'Migration, Nationalt Tilhørsforhold og Statsborgerskab. Forskelligt syn på dobbelt statsborgerskab i Danmark og Sverige', s. 299-327 i Ulf Hedetoft, Bo Petersson og Lina Sturfelt (red.), *Bortom Stereotyperna? Indvandrere og Integration i Danmark och Sverige*, Makadam, Halmstad.
- Kymlicka, Will (2001), *Politics in the Vernacular: Nationalism, Multiculturalism and Citizenship*, Oxford University Press, Oxford.

Helene Pristed Nielsen, ph.d., post doc., Institut for Historie, Internationale Studier og Samfundsforhold, Aalborg Universitet.

SOCIALE FORAN-DRINGER SOM KØNSANALYTISK UDFORDRING

Anette Borchorst og Ann-Dorte Christensen (red): Kønsrefleksioner – om magt og mangfoldighed. Aalborg Universitetsforlag, 2006. 277 sider. Pris 295 kr.

Kønsrefleksioner som tittel passer for et festskrift til Birte Siim. De fleste bidragene drøfter hvordan velferds-politik-udformning og fordeling er kople-t til personers deltagelse, innflytelse og rettigheter. De sirkler rundt jublantens eget faglige forfatterskap de siste

tretti år, når de løfter fram betydninger knyttet til kjønn. Redaktørene gir en ganske fyldig presentasjon av rammen for boka. Undertittelens henvisning til maktforhold og mangfoldighet står for de særlige analytiske utfordringer som behandles i flere av de 15 kapitlene.

Bokens samlende grep er å peke på Birte Siim og andre kjønnsforskeres bevegelse i den tid hun har vært virksom. De startet ut med en erklært interesse i retning av å avdekke kvinneundertrykkingens strukturelle grunnlag, og de er etter hvert gått over til å fremheve kvinners og menns handlemuligheter ut fra deres aktuelle posisjoneringer i ulike sosiale kontekster. Refleksjoner over mønstre og systematikk i aktorenes muligheter og begrensninger, viser først og fremst hvilke kjennetegn som blir koplet til kjønn. I enkelte kapitler trekker forfatterne inn andre former for gjennomgripende og meningsbærende sosiale kategoriseringer, som gir mangfoldighet, men som også differensierer på en måte som skaper sosial inklusjon og eksklusjon.

For tretti år siden ble forestillinger om kjønn effektivt løftet ut av det naturliges drømmesøvn og inn i politiske analyser av strukturelle føringer og interpersonlige maktforhold. Dagens forskning skal fange opp de dramatiske og gjennomgripende endringer i kjønnsforholdenes praksis. Empirisk dokumentasjon av reduserte forskjeller mellom kvinner og menn gir en søken etter forklaringer på variasjoner mellom

kvinner innbyrdes, og dermed også mellom menn. Når mye er endret, uten at kjønn av den grunn er forsvunnet, blir kjønnssystemets samvirke med andre systemer for sosial differensiering en viktig kunnskapsmessige utfordring.

Det er underlig at to av bidragene faller helt utenfor bokas ramme. Verken Mette Tobiassen om globalt politisk forbruk eller Marianne Rostgaard om globalisering som utfordring for historieskrivningen inneholder refleksjoner om hvordan kjønn skal forstås. Det er redaktørenes ansvar at bokas intensjoner blir oppfylt. Skal festskriftet overleve som sjanger, bør det realisere et felles formål, som igjen lever opp til hovedpersonens faglige innsats. Det holder ikke å samle kolleger, venner og bekjente fra et langt liv. Siden disse to kapitlene knytter an til det globale, roper de på refleksjoner om mangfoldighet og makt. Begge forfattere anvender et nesten kjønnsnøytralt språk, og de reflekterer heller ikke selv over at kjønn forsvinner.

Undertittelens *mangfoldighet* blir fanget opp på to måter. Interseksjonalitet ser ut til å være et toneangivende begrep også her, som i andre samfunnsfag. De gyldige svarene på denne utfordringen kan ikke komme som generelle lov-messigheter om separate former for differensiering og rangering, men snarere som spesifiseringer av nye og mer lokale sosiale dynamikker. Analyser av kjønnsforskjeller på gruppenivå er bare et utgangspunkt. Gjennom en systematisk søken etter variasjon innen hver av de to

kjønnsgrupperingene, kan mangfold komme fram og bli forstått.

Den kapittel som mest tydelig drøfter interseksjonalitet som analytisk grep, er Anna-Birte Ravns kritiske lesning av Walter Korpis kjønns- og klasseanalyser. Korpis bygger på et komparativt utvalg av registerdata fra 17 land, og han konkluderer med at i tidsrommet 1930-1970 ble både kjønns- og klasseulikheter redusert, mens i tiden etter 1970 er det kjønnsulikhetene som er bekjempet på en måte som etter hvert har ført til en utvidelse av klasseulikhetene. Korpis analyse er basert på kjønn og klasse som to atskilte fenomener uten innbyrdes sammenheng, mens Ravn benytter anledningen til å undersøke hvilken rolle det spiller om en studerer hvordan kjønn og klasse kan interagere, påvirke, forsterke eller kanskje kan oppheve hverandre. Ravns bidrag kan anbefales på grunn av hennes nyanserte begrepsdrøftelse. De argumentative spor hun er inne på, finnes igjen i flere bidrag, men kanskje særlig hos Jane Lewis, som drøfter hvordan modeller for mannlig forsørgelse og tilhørende sosialpolitiske regimer influerer på kvinners – og menns – fordeling av omsorgsoppgaver og lønnsarbeid.

Så lenge kjønnskjevhetene er store og konsistente, er det opplagt at det dreier seg om sosiale barrierer som rammer kvinner. Men når er kjønnsutjevningen kommet langt nok? Dette spørsmålet blir plukket opp i flere av kapitlene. Et eksempel er Lars Torpes analyse av politisk deltakelse ved hjelp

av data fra 1979, 1990 og 2000. I løpet av perioden er forskjellene mellom kvinner og menn redusert, og Torpe kaller det en stille revolusjon. Tendensen til utjevning fortsetter. Bildet nyanseres og drøftes i forhold til ulike deltakelsesområder. På noen bestemte områder er det fortsatt en forskjell i menns 'favør'. Mens det også finnes nye deltakelsesområder i 'det lille demokrati' der kvinner endog har overhalet menn. Det er grunn til å spørre om det ligger et rettferdighetsproblem her, eller om det er det rimelig å si at disse kjønnsforskjellene er uttrykk for at mange kvinner har noen preferanser, som de selv vil holde fast på. Tolkingsoppgaven gjelder om kvinner og menn reelt sett har like muligheter til slike former for deltakelse.

Torpe argumenterer for at kvinners særlige familieforpliktelser ikke lenger kan ansees som en barriere for kvinners deltakelse i det offentlige liv. Det er ikke lenger slik at mens mor vasker opp og legger barna til sengs, går far på politisk møte, slår Torpe fast. Kvinner deltar like meget i andre slags foreningsmøter. Sosialisering til bestemte kjønnsroller har han heller ikke tro på. Kjønnsforskjellene er ikke større hos de som har vokset opp før 'den stille revolusjon', enn hos de som har en oppvekst preget av dagens likestillingsideal og rettferdighetsdiskurs.

Derved er han fremme ved den mest opplagte forklaring, nemlig at kvinnene prioriterer annerledes. Han antar at kvinnene ikke bevisst velger bort partimedlemskap, men at de vil

noe annet, at de vil engasjere seg i politiske spørsmål som har med helse og sunnhet å gjøre. Det er altså neppe slik at kvinnene sørger for hjem og barn for at far skal få gått på møter, men de gjør det fordi de selv vil det. Så gjerne vil de dette, at de prioriterer sin samfunnsmessige deltakelse på det samme feltet. Skillet mellom hva som skal betraktes som ulike muligheter og selektive begrensninger på den ene side, og hva som heller skal tas som uttrykk for ulike personlige preferanser og valg, kan ikke trekkes en gang for alle. Her trengs både mer begrepsmessig avklaring enn det Torpe tilbyr, sammen med et større spekter av empiriske undersøkelser.

De enkelte bidragene i denne boka er preget av mange spenstige, men også noen slappe analyser av kjønn. Behovet for ytterligere refleksjon peker i tre retninger. Bokas oppfordring til interseksjonalitet i kjønnsanalysene peker i riktig retning, men er langt fra innfridd i form av tydelige svar i denne boka.

Den andre retningen er fornyet refleksjon om hvordan kjønnsammenlikninger brukes til å undersøke når det er 'nok likhet' på gruppenivå til at en norm om like muligheter er realisert. Det kreves det en tydeligere vurdering i hver undersøkelse av hvilke kjennetegn det er rimelig å korrigere for, og hvilke kjennetegn som snarere er et lokalt uttrykk for kjønn som differensierings- og rangeringsprinsipp.

Det tredje retningen for refleksjon skal helst gi bedre forståelse av hva som former pre-

feranser og valg hos kvinnepersoner og mannspersoner. Skal en skille mellom noe som skapt av sosiale barrierer og noe annet som en følge av motivasjonsstruktur, kreves det opplagt noe mer enn å stille spørsmålet om den enkelte person 'vil det selv'. Det er nødvendig å ta i betraktning hvilke andre muligheter personene har, og hvem som anerkjenner – og eventuelt tjener på – at det er akkurat dette disse personene vil. Her savner jeg en mer reflektert forståelse for hvordan systematisk heterofili er politisk relevant, fordi det handler om håndtering makt og avhengighet etter kjønn. Heterofili er et system for bevaring – og omforming – av samfunnsmessige strukturer.

*Hanne Haavind
Dr. Philos. Professor i psykologi.
Universitetet i Oslo.*

OMFANGSRIK AVHANDLING OM MAN OCH DAGS- INSTITUTIONERNAS MODERNISERING

Steen Baagøe Nielsen: Mand og dagsinstitutionsarbejdets modernisering. Teoretiske, historiske og etnografiske perspektiver på sammenhænge mellem køn, pædagogisk arbejde og organisering i dagsinstitutioner. Ph.d.-afhandling, Institut for Uddannelsesforskning, Roskilde Universitetscenter, 2005, 489 sider. Pris 168 kr.

En del avhandlingar läser man snabbt. Steen Baagøe

Nielsens tillhör inte dessa. Den är omfattande, tätt skriven, men också genom sin bredd och många spännande analyser klart läsvärd. Som själv forskande i området kan jag varmt rekommendera den, men vill ändå peka på några grundläggande problem.

Avhandlingen består av tre delar som med viss fördjupning kunnat fungera som tre separata avhandlingar. Ambitionen är att undersöka hur praxis i organisationer tar form innanför bestämda ramar och analyserna hålls samman av frågan: "Hvorfor er dagsinstitutionerne tilsyneladende så in-tresserede i att rekruttere mandlige ansatte?"

I den första delen gör Nielsen en problematiserande begreppsutredning och omfattande forskningsöversikt av tidigare arbetslivsforskning. Resonemanget utmynnar i ett teoretiskt ramverk bestående av ett socialkonstruktivistiskt 'doing-gender'-perspektiv, Bourdieus fältbegrepp, Øystein Holters patriarkatsmodell: paternatet, maskulinitet och androgynatet, feministisk omsorgsforskning samt Holter och Helene Aarseth tankar om hemmet som säte för en specifik 'kvinnlig modellmakt' och 'kvinnlig epistemologi'.

I del två görs en historisk djupdykning. Med avstamp i 1800-talets asyler analyseras dagsinstitutionsfältets framväxt och arbetets koppling till kvinnor och till moderlighet. Nielsen lyfter här fram Frøbeltiden, psykologins intåg, den arbetskraftsmotiverade utbyggnaden på 1970-talet och avslutar analysen med dagens neoliberala,

målstyrda och marknadsinriktade anpassningar av verksamheten.

I den tredje delen förflyttas så fokus till dagens förhållande. I denna del redovisas en etnografisk studie av två dagsinstitutioner. Här återvänder också Nielsen till frågan om de manliga arbetstagarnas plats verksamheten, som tråkigt nog hafsas över på några sidor. Med utgångspunkt i egen och andras forskning presenteras några 'manliga strategier' som Nielsen menar 'centrifugerar' ut män från omsorgsarbetet: ledelseorientering, instrumentalisering, specialisering, hyper-teoretiske orienteringer och maskulinisering. Här blir den svaga empiriska basen uppenbar. Analysen grundas enbart i citat från en intervju, där Nielsens sätt att ställa frågor inte är oproblemiskt.

Nielsens analys visar att dagsinstitutionsarbetet genom moderniseringen, professionaliseringsträvandena och profileringen av den pedagogiska verksamheten alltmer kommit att *könsneutraliseras*. Samtidigt som fältets länkning till kvinnlighet och moderlighet med åren tonats ned och inte längre används för att legitimera verksamheten, är dock fortsatt, menar Nielsen, kvinnlig omsorg, moderlighet och kvinnliga erfarenheter närvarande i *praxis* och samarbetsformer och omhuldas av barnens föräldrar. Genom den strukturella och patriarkalt förankrade arbetsdelningen, moderniseringsprocessen, spridningen av neoliberala organisationsmodeller och profileringen av den pedagogiska verksamheten har

moderlighet, den kvinnliga omsorgen och de kvinnliga medhjälparnas omsorgsinriktade praxis med tiden alltmer kommit att underordnas och har idag låg status. Intresset för att rekrytera manlig personal kan alltså, enligt Nielsens tes, ses som en konsekvens av den ökade betoningen av pedagogik, rationalitet, målstyrning och expertskap, områden som i den patriarkalt förankrade arbetsdelningen hänförs till män och getts högre status. Pedagogik – idag förment könsneutraliserat – avslöjas alltså genom Nielsens analys som starkt *manligt* kodat och då arbetets praxis, trots en ökad betoning av pedagogik, fortsatt utgår från omsorg och 'en kvinnlig epistemologi' – en effekt av den patriarkala arbetsdelningen i samhället – positioneras manliga arbetstagare som 'de andra' och centrifugeras ut från omsorgsuppgifterna.

Den breda ansatsen är både avhandlingens styrka och svaghet. Genom att Nielsen försöker greppa över många områden och skrivandet pågått länge hålls inte alltid den analytiska skärpan och den röda tråden går ibland förlorad. Det är inte alltid så lätt att hänga med i resonemanget och förstå hur alla analyser och forskningsresultat hänger ihop. Förankringen i Holters teori och den feministiska omsorgsforskningen gör också att Nielsen återkommande glider in i en polariserad och heteronormativ könsförståelse. Genom att män och det manliga i analyserna återkommande knyts till pedagogik, psykologi, vetenskap och

rationalitet och kvinnor och det kvinnliga till med moder-skap och omsorg, tenderar Nielsen att befästa samma polariserade könsstereotyper som han inledningsvis problematiserar.

Den etnografiska delen är som framgått den minst övertygande. Trots att Nielsen tillbringat åtskilliga dagar i verksamheten grundas sällan resonemangen i empiriska exempel. Förutom en samtalsanalys av en diskussion på ett personalmöte finns enbart citat från tre intervjuer. Avsaknaden av empiri blir speciellt påtaglig i det avsnitt där Nielsen kortfattat redogör för de strategier som centrifugerar ut män från verksamheten, då Nielsen inte heller redogör ordentligt för innehållet i de internationella och nordiska studier som analysen grundas på. Jag saknar här också den svenska forskning om män i omsorgsyrken som publicerats efter år 2000 och mer specifikt diskuterar manliga arbetstagares handlingsmönster och förhållnings-sätt till omsorgsgivande (se t ex Henrik Eriksson 2002, Johansson & Kuosmanen 2003).

Den svaga empiriska underbyggnaden ser jag tillsammans med frånvaron av en reflexiv diskussion om hur de teoretiska utgångspunkterna och Nielsens politiska positionering format forskningen som avhandlingens största problem. I inledningskapitlet positionerar sig Nielsen som kritisk till den danska debatten om behovet av män i verksamheten, vilket också understryks genom ett flödigt bruk av utropstecken. Engagemanget för med sig att

den vetenskapliga argumentationen ibland slår över i agitation.

Forskningsuppgiftens omfång har också medfört att Nielsen inte förmått integrera nyare forskning och förbisetat några för området centrala svenska verk som skulle ha möjliggjort en mindre linjär och mer komplex historieskrivning. Detta gör också att Nielsen ibland uppfinner hjulet på nytt. Redan på 1990-talet beskrev exempelvis Ingegerd Tallberg Broman, Kajsa Ohrlander och Kenneth Hultqvist hur moderlighetsdiskursen, de borgerliga kvinnornas inträde i och legitimering av yrket, den förändrade synen på barnet, den sociala ingenjörskonstens verkningar, psykologin spridning, konflikterna mellan olika verksamhetsinriktningar, professionaliseringssträvandena och relationen mellan tillsyn/omsorg och pedagogik format de nutida dagsinstitutionerna. Alltså just de områden som lyfts fram i Nielsens historiska analys. Det saknas således inte forskning i området, vilket Nielsen inledningsvis gör gällande. Förbisetandet av den svenska forskningen är problematisk eftersom Nielsen i så stor utsträckning bygger analyserna på andras forskning.

De här påtalade bristerna uppvägs dock till viss del av avhandlingens förtjänster. Till dessa hör det elaborerade modernitetsspektivet, de inspirerande och ofta djuplodande analyserna av moderniseringsprocessens effekter och de intressanta slutsatser som avslutningsvis presenteras. Till förtjänsterna hör även analyserna

av hur klass och kön interagerar. Här fungerar också den Bourdieuinspirerade och marxistiskt präglade ansatsen bäst.

Med avhandlingen har Nielsen har slutfört en forskningsuppgift som varit många övermäktig. Trots förbisetandet av svensk forskning i området och den svaga empiriska anknytningen i den etnografiska delen, är avhandlingen ändå genom sin breda ansats och de fördjupningar som görs av stort värde för den som vill sätta sig in i området. Med sin inriktning på moderniseringsprocessen verkningar och på relationen mellan patriarkala strukturer och dagsinstitutionersarbets nuvarande organisering utgör avhandlingen också ett viktigt komplement till de post-strukturalistiskt inspirerade svenska avhandlingar som lagts fram de senaste åren. Med andra ord har den en given plats i bokhyllan.

LITTERATUR

- Eriksson, Henrik (2002): *Den diplomatiska punkten – maskulinitet som kroppsligt identitetsskapande projekt i svensk sjuksköterskeutbildning*. Göteborg Studies in Educational Sciences 172, Acta Universitatis Gothoburgensis, Göteborgs universitet.
- Johansson, Thomas & Kuosmanen, Jari (2003): *Manlighetens många ansikten – fäder, feminister, frisörer och andra män*, Liber, Malmö.

Marie Nordberg,
fil.dr. etnologi,
Centrum för Genusforskning,
Karlstads universitet,
Sverige

ÆSTETISK KVALITET OG LITTERÆR EGENART

Inger-Lise Hjordt-Vetlesen: En rullende saga. Studier i Marie Bregendahls fortællinger. Syd-dansk Universitetsforlag. 217 sider. Pris 200,00 kr.

På mit lokale folkebibliotek er det ikke muligt at finde Marie Bregendahls fortællinger på hylderne, og de er ej heller i magasinet. De kan skaffes, jo vist, fra et andet biblioteks magasin. Det er disse bortgemte fortællinger af Marie Bregendahl, der er genstand for Inger-Lise Hjordt-Vetlesens behandling i *En rullende saga. Studier i Marie Bregendahls fortællinger*.

Marie Bregendahl blev født i Fly ved Skive i 1867 og døde i 1940 i København. Litteraturhistorisk kan Marie Bregendahl placeres i selskab med forfattere som Jeppe Aakjær, Jakob Knudsen, Johan Skjoldborg og Martin Andersen Nexø – de såkaldte folkelige realister. Hun debuterede med novellen *Da Katten løb med Frikadellerne* i 1899. Det mest udbredte værk fra hendes hånd er *En Dødsnat* (1912), der handler om en kvindes død i barsels-seng primært skildret fra børnenes synsvinkel. Marie Bregendahl er en af de største kvindelige fortællere i det 20. århundrede, og det er i vid udstrækning Inger-Lise Hjordt-Vetlesens fortjeneste, at hun ikke er helt glemt i dag.

Inger-Lise Hjordt-Vetlesen er den største kender af Marie Bregendahls forfatterskab, og hun har med sin forskning i det bidraget til, at det stadig

læses. Tidligere har hun bl.a. skrevet *Forlokkelse og familie* (1977/1981), der sætter fokus på kvindelig identitetsdannelse i forfatterskabet, og hun har bidraget til *Nordisk kvindelitteraturhistorie bd. 3* med kapitlerne om Marie Bregendahl, danske bondeforfattere og århundredskiftets nye formsprog.

Hovedærinde med *En rullende saga* er at afsøge “værkernes kunstneriske egenart og deres særegne æstetiske udtryk”, hvilket uafværgeligt stiller forfatteren over for “det kunstneriske univers’ refleksion af samtiden og dens fortællinger om mennesket”.

De vigtigste teoretisk-metodiske tilgange præsenteres samlet i et kapitel om teoretiske betragtninger om væren og fiktion. Udgangspunktet er fænomenologien og psykosemiotikken. For opfattelsen af fortællingen medfører det, at fortællingens univers ikke blot gennemgår en transformation (kvalitativ ændring) som effekt af fortællehandlingen, men at fortællingen i sig selv opfattes som “en anskuelsesform, der er fundamental for den menneskelige begribelse af verden” (jf. s. 22). Fortællingen kan bygge “bro mellem det egne og det fremmede, mellem hér og dér”, mellem nu og da. Fortællingen ses som et fænomen, der besidder en høj grad af autonomi, dvs. at fortællingen kan studeres uafhængigt af sin kontekst, fordi den i kraft af en stærk selvreferentialitet danner et afrundet univers, der hviler i sig selv (jf. s. 25 og 28). Endvidere anskuer Inger-Lise Hjordt-Vetlesen fiktions-

fortællingen som en dynamisk og ubestemmelig størrelse, der sætter noget ‘fri til fortolkning’; i den fortællende fiktion sker noget, der “ikke går restløst op i den færdige form” (jf. s. 28). Inger-Lise Hjordt-Vetlesens teoretiske betragtninger er meget komprimerede, og retter sig ikke just sig mod novicer i litteraturvidenskab. Men det gør måske heller ikke så meget, fordi de kun er en fremlæggelse af grundlaget for læsningerne, og fordi de med Hjordt-Vetlesens egne ord ikke skal opfattes som et argument for læsningernes relevans (jf. s. 16).

I *En rullende saga* er det Marie Bregendahls fortællinger, der er i fokus. Inger-Lise Hjordt-Vetlesen beskæftiger sig med et signifikant udvalg af Bregendahls fortællinger. Centret for undersøgelsen er *Billeder af Sødalsfolkenes Liv* (1914-1923) suppleret med andre af Marie Bregendahls fortællinger, bl.a. *En Dødsnat*, der er forbundet med de første via den tid og det landskab, de udspiller sig i.

Det er mønstrene i Bregendahls værk, der strukturerer Hjordt-Vetlesens fremstilling. Hun begynder sin fremstilling med analysen af to noveller fra samlingen *Med aabne Sind* (1926), der handler om to småpiger og slutter med *Den gamle Provst* fra *Sødalsfolkene* andet bind (1923), der selv sagt handler om en ældre mand. Med dette forløb får hun samtidig skitseret et forløb i Bregendahls verden fra barn til voksen til alderdom og et forløb fra traditionssamfund til spirende moderne demokratisk

samfund, der går på tværs af den enkelte fortælling.

Analyserne af Bregendahls fortællinger udpeger deres egenart, og viser både, hvordan den enkelte fortælling fungerer som selvgyldig fortælling, og hvordan den forbinder sig med andre fortællinger. Herved får Inger-Lise Hjordt-Vetlesen vist, hvordan Bregendals fortællinger danner et horisontalt billede af livet i Sødal, og hvordan enkeltskæbner opnår fylde, når de anskues i hele værkets perspektiv. Inger-Lise Hjordt-Vetlesen kan endvidere påvise, hvordan bevægelsen fra traditionssamfund til moderne samfund ligger indfældet i selve det æstetiske udtryk, og hvordan det kollektive erstattes af det individuelle. I analyserne fungerer det teoretiske afsæt og de enkelte teorier, bl.a. Bachtins, der inddrages undervejs, som et bagtæppe. Særligt produktivt fungerer Bachtins begreb om karnevals-kulturen, der har latteren som kerne og i et tidsligt vakuum vender op og ned på højt og lavt. Med dette afsæt ekstrahe-res en latter i Bregendals fortællinger, der kontrasterer den dominerende tragiske dimension og bringer lysere stemme ind i fortællingerne.

Inger-Lise Hjordt-Vetlesens bog om Marie Bregendahls

fortællinger er befriet for den snasken i forfatterindens biografi, der ofte er blevet kvindelige forfatterskabers skæbne. Bogen handler om det forfatteren har skrevet og den måde, det er skrevet på. Samlet set besidder Inger-Lise Hjordt-Vetlesens undersøgelse alt, hvad man kan fordr af en litteraturvidenskabelig undersøgelse – en sjælden høj analytisk standard, en elegant omgang med teorierne og en helt ubesværet forfølgelse af sporet fra de enkelte (sprogliche) detaljer til de overordnede mønstre i forfatterskabet og det hele om-sat til en uhyre engageret og velskrevet fremstilling.

Hvis der skal være en enkelt mishagsytring fra min side må den gælde fraværet af en placering af Bregendahls fortællinger i deres litteraturhistoriske kontekst. Selv om Inger-Lise Hjordt-Vetlesen bevidst og helt eksplicit fravælger dette perspektiv, ville det have været yderst interessant at se en sammenstilling af Bregendals fortællinger og deres æstetiske strategier med de ditto mandlige folkelige realisters fra samme periode.

Inger-Lise Hjordt-Vetlesens undersøgelse kan ikke først og fremmest siges at være kønsforskning. Men den er det nu alligevel på sin egen måde. En

effekt af den indgående analyse af Bregendals fortællinger er, at hun får samlet et meget på en gang præcist og nuanceret billede af den kompleksitet, der er i Bregendahls fremstillinger af mænd og kvinder. Samtidig får hun vist, hvor avancerede og elegante de æstetiske strategier er i Bregendals fortællinger, hvoraf man kun kan komme til den konklusion, at Marie Bregendahl ikke lader sine mandlige kollegaer noget efter. Med andre ord: hun er en lige så stor forfatter som sine mandlige kollegaer, om ikke større. Man kunne fristes til den slutning, at Marie Bregendal er ukendt af de fleste, fordi hun er af hun-køn, og kun få som Inger-Lise Hjordt-Vetlesen har undersøgt hendes forfatterskab ud fra en æstetisk betragtning.

Med sin skarpsindige analyse i *En rullende saga* yder Inger-Lise Hjordt-Vetlesen Marie Bregendahl fuld retfærdighed. Effekten er, at hun leverer det ultimative argument, for at Marie Bregendahls fortællinger ikke blot bør være tilgængelige på et hvert dansk folkebibliotek, men også bør indgå i den danske litteraturs kanon.

*Annemette Hejlsted
mag.art. & ph.d. i nordisk
litteratur, ekstern lektor*